

ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และหลักพุทธธรรมในสมัยลพบุรี*

History, Propagation Routes of Buddhism and Principle of Buddhadhamma in the Lopburi Period

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล

Phrabaidega Supot Tabaselo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubon Ratchathani Campus

Email: bob2529@gmail.com

Doi : 10.14456/jmcpupeace.2017.76

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการศึกษาพื้นที่ที่ปรากฏ
ในหลักฐานโบราณคดีในสมัยลพบุรี จำนวน 9 จังหวัด ดังนี้ ลพบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี สุโขทัย สระแก้ว
ปราจีนบุรี นครราชสีมา บุรีรัมย์และสุรินทร์

ผลวิจัยพบว่า

1) ลพบุรีเป็นอาณาจักรที่เป็นศูนย์กลางทางการเมืองตั้งแต่สมัยทวารวดี เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่
12-16 สืบเนื่องต่อมาถึงวัฒนธรรมขอม ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 – 18 ผสมผสานความเชื่อ วัฒนธรรม
ภาษา และทำให้เกิดพุทธศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะสมัย

2) เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยลพบุรี ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำป่าสัก แม่น้ำมูล และ
แม่น้ำชี มีการรับความเชื่อพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน และนิกายเถรวาท จากอาณาจักรทวารวดี จาก
นั้นก็ยังได้รับอิทธิพลมาจากขอมเข้ามา และนำมาผสมผสานเข้ากับศิลปะท้องถิ่นของตัวเอง

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ หลักพุทธธรรมและเส้นทางการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยลพบุรี” ภายใต้แผนงานวิจัย “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม: ประวัติศาสตร์ หลักพุทธธรรม
และเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานในสังคมไทย” ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Received January 14, 2017; Accepted May 9, 2017.

3) หลักธรรมที่เผยแพร่สมัยลพบุรี นิยมที่จะจารึกข้อความที่เป็นหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1. คาถา เย ธมมาฯ 2. อริยสัจ 4 3. พุทธอุทาน 4. ธัมมจักรกัปปวัตนสูตร และเรื่องการบริหาร ทาน เพื่อบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์

คำสำคัญ : สมัยลพบุรี; พระพุทธศาสนาสมัยลพบุรี; หลักพุทธธรรม

Abstract

In the qualitative research, the literature review, insight interview and a survey in which some archeological evidences in the area of 9 provinces in Lop Buri period are found are conducted. The provinces comprise Lop Buri, Kanchanaburi, Ratchaburi, Sukhothai, Sa-Kaeo, Prachinburi, Nakorn Ratchasima, Buriram, and Surin.

The findings revealed that

1) Lop Buri kingdom is considered as a political hub during in the Dvaravati period (in the twelfth century to sixteenth century B.E.) to the Khmer period (in the sixteenth century to eighteenth century B.E.) as well as belief culture, language which resulted in the unique Buddhist art.

2) the propagation of Buddhism was propagated in the Lop Buri period on the banks of Pa-Sak river, Mun river and Chi river as well as the doctrine of Buddhism whether Mahayana or Theravada had been influenced by the Dvaravati period later had been influenced of Khmer period and is integrated with local art.

3) the principle of Buddhist Dhamma propagated in Lop Buri period has been influenced in the Dvaravadi and Khmer periods. The essential principles of Buddhist Dhamma; for instance, 1) Ye Dhamma, 2) the four noble truths, 3) Buddha exclaimed 4) Dhammachakkapavattana Sutta and donation, charity in order to practice a virtue.

Key word: Lop buri period; history of Buddhism in Lop buri period; Buddha Dhamma

บทนำ

การศึกษาเพื่อคาดคะเนความเป็นไปในอนาคต มีนักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า ก่อนที่เราจะก้าวสู่ออนาคต เราต้องไขกุญแจย้อนสู่อดีต ทั้งนี้เพราะทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคตมีความสืบเนื่องกัน กล่าวคือ อดีตเป็นเหตุ ปัจจุบันเป็นผล และปัจจุบันเป็นเหตุ อนาคตเป็นผล หรือกล่าวง่าย ๆ ว่าปัจจุบันเป็นผลิตผลของอดีต ส่วนอนาคตเป็นผลิตผลของปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้การที่เราจะเข้าใจปัจจุบันก็ต้องศึกษาความเป็นมาในอดีตในฐานะเป็นต้นเหตุ และเมื่อเข้าใจปัจจุบันแล้วก็จะสามารถมองอนาคตได้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้เพราะอนาคตเป็นผลิตผลของปัจจุบัน บุคคลที่ศึกษาเรื่องราวอดีตได้มากและลึกเท่าไร ก็จะเข้าใจปัจจุบันและมองอนาคตได้ไกลและชัดเจนขึ้นเท่านั้น เปรียบเสมือนการยิงธนู บุคคลที่ตั้งสายธนูมาด้านหลังได้มากเท่าไร ก็จะสามารถยิงลูกธนูส่งไปข้างหน้าได้ไกลมากเท่านั้น ทำให้บุคคลที่มองอนาคตได้กว้างไกลและชัดเจนจะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้มากกว่าคนทั่วไป ทั้งนี้เพราะเมื่อทราบทิศทางความเป็นไปของโลกได้ล่วงหน้า ก็สามารถเตรียมการรองรับได้ทันทั่วทั้งที่ เมื่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่คาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้นได้เกิดขึ้นจริง ก็มีความพร้อมที่จะจัดการกับเหตุการณ์เหล่านั้นได้เป็นอย่างดี

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอซึ่งได้จากการลงพื้นที่ คือมีร่องรอยทางโบราณคดีมากมายที่รอการศึกษา ค้นคว้า ซึ่งเป็นมรดกของชุมชน กำลังถูกรุกล้ำพื้นที่เพื่อเป็น สถานที่ในการประกอบอาชีพทำให้หลักฐานที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์จึงถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ก่อนที่จะถูกทำลาย

วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ในสมัยลพบุรี ก็เหมือนกับที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมในสมัยลพบุรี” ภายใต้โครงการวิจัยชุด “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และหลักพุทธธรรมในประเทศไทย” จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาเพื่อช่วยให้ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักฐานทางโบราณคดี การสำรวจและจัดทำเส้นทางภูมิศาสตร์วัฒนธรรม วิเคราะห์บทบาทอิทธิพล คุณค่าและการจัดการด้านภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและหลักฐานทางโบราณคดีของพระพุทธศาสนาในสมัยลพบุรี มีความชัดเจนยิ่งขึ้น และช่วยให้สามารถค้นคว้าเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับภาคอื่นๆ ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการศึกษาภาคสนาม (field study) ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย จำแนกได้ดังนี้

- 1) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล แหล่งโบราณสถานที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาสมัยลพบุรี จำนวน 9 จังหวัด ดังนี้ ลพบุรี, กาญจนบุรี, ราชบุรี, สุโขทัย, สระแก้ว, ปราจีนบุรี, นครราชสีมา, บุรีรัมย์ และสุรินทร์โดยการใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)
- 2) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ลพบุรี เช่น เจ้าหน้าที่ประจำพิพิธภัณฑ์ นักวิชาการ จำนวน 15 คนเพื่อรวบรวมข้อมูลจัดทำประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม หลักพุทธธรรม ลงพื้นที่รวบรวมหลักฐานทางโบราณคดีพระพุทธศาสนาในสมัยลพบุรี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายกระจายตามพื้นที่จังหวัดในภาคต่างๆ ที่ปรากฏหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยลพบุรี (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-18) ได้แก่ ลพบุรี, กาญจนบุรี, ราชบุรี, สุโขทัย, สระแก้ว, ปราจีนบุรี, นครราชสีมา, บุรีรัมย์ และสุรินทร์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ คือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

3. ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย มีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสาร งานวิจัย และเข้าร่วมฟังเสวนาด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยรวบรวมเพื่อเป็นประเด็นศึกษาตามวัตถุประสงค์ของวิจัย
- 2) วิธีการสัมภาษณ์ นักวิชาการ ที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย และนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ไทย จำนวน 15 คน
- 3) ใช้วิธีลงพื้นที่ ลพบุรี, กาญจนบุรี, ราชบุรี, สุโขทัย, สระแก้ว, ปราจีนบุรี, นครราชสีมา, บุรีรัมย์ และสุรินทร์ เพื่อศึกษาสภาพจริงยืนยันความเป็นจริง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ 2 วิธีการ คือ

- 1) การวิเคราะห์เชิงการบรรยายเนื้อหาตามที่ปรากฏในข้อความสำหรับแบบสัมภาษณ์นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ประจำพิพิธภัณฑ์ ของพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย และนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ของไทย
- 2) การวิเคราะห์เชิงการบรรยายตามข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนาม จังหวัดกลุ่มเป้าหมายทั้ง 9 จังหวัด จัดกลุ่มอธิบายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอจากการรวบรวมจากเอกสาร การเข้าร่วมสัมมนา และข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, เส้นทางทางการเผยแผ่ และหลักธรรมพระพุทธศาสนาสมัยลพบุรี พบว่า

1. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสมัยลพบุรี เมืองต่างๆ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา, แม่น้ำป่าสัก, แม่น้ำมูล และแม่น้ำชี ล้วนแต่ได้รับวัฒนธรรมทวารวดี ต่อมาอิทธิพลของขอมได้เข้ามาแผ่ขยายอำนาจบริเวณแถบนี้ แม้ว่าในภาพรวมแล้วการให้ขอบเขตของคำว่า “สมัยลพบุรี” หรือ “ขอมในประเทศไทย” อาจจะมีข้อขัดแย้งจากนักวิชาการก็ตาม ผู้วิจัยก็เห็นว่าเมืองต่างๆ ในแถบนี้จะได้รับพระพุทธศาสนา ในลักษณะที่มีความผสมผสานของพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท และนิกายวัชรยาน จากหลักฐานทางโบราณคดีซึ่งสะท้อนความคิดเห็นต่อ พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพื้นเมืองที่นับถือภูติผี ผู้วิจัยจึงนำเสนอความเป็นมาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสมัยลพบุรี นับตั้งแต่ยุคคุชทวารวดี และยุคขอมเรืองอำนาจ ดังต่อไปนี้

– อาณาจักรลพบุรีเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ลงมาจนถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ระยะนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมขึ้นในอาณาจักรเนื่องได้รับอิทธิพลจากขอม หลักฐานทางโบราณคดี ที่เป็นพยานได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่วนมากจะพบในเขตเมืองละโว้มากกว่าที่อื่นๆ ในจังหวัดภาคกลาง ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือลุ่มแม่น้ำมูล และลุ่มแม่น้ำชี ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรขอม ซึ่งมีการสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุ เป็นจำนวนมาก เช่น ปราสาทแขก พระปรางค์วัดมหาธาตุ ปราสาทสามยอด ปราสาทหินพิมาย พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ เป็นต้น และโดยเหตุนี้นักปราชญ์ทางโบราณคดีจึงกำหนดลักษณะทางศิลปกรรมเหล่านี้ว่าเป็นแบบลพบุรี รวมทั้งอโรคยาศาลซึ่งสร้างเป็นจำนวนมาก ในแถบจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากขอมแล้ว ยังได้รับอิทธิพลจากอินเดียด้วย แต่ทว่าผ่านมาจากศิลปะแบบศรีวิชัยทางตอนใต้ของประเทศไทย และทางศิลปะมาจากพุกาม (Phrasudhidhammanuwat, 2014) โดยเหตุนี้ พระพุทธรูปและเทวรูปบางองค์ที่พบในศิลปะแบบลพบุรี จึงมีพระพักตร์ทำทาง และเครื่องประดับเป็นแบบศรีวิชัย หรือ ปาละ เช่น พระพุทธรูปและเทวรูปที่ทรงเครื่องประดับสวมมงกุฎทรงเทริดชนก เป็นต้น

– หลักฐานต่างๆ ล้วนแต่บ่งชี้ว่าอาณาจักรละโว้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นศูนย์กลางทางการเมืองตั้งแต่สมัยทวารวดี (Saraya, 1999) ที่เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 – 16 เมื่อทวารวดีเสื่อมลง ละโว้ก็ยังไม่เสื่อมลง แต่กลับมีความเจริญรุ่งเรืองสืบเนื่องในช่วงที่วัฒนธรรมขอมรุ่งเรือง (พุทธศตวรรษที่ 16 – 18) และก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 18 จนถึงสมัยอยุธยา เมืองละโว้ ก็ยังคงมีความสำคัญถึงแม้จะมีฐานะเพียงเมืองลูกหลวงก็ตาม

2. **เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยลพบุรี** ประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของดินแดนแถบนี้ ไม่ว่าจะเป็นลุ่มแม่น้ำป่าสัก แม่น้ำมูล และแม่น้ำชี จึงทำให้มีความเจริญในด้านต่างๆ แล้วจึงแผ่อิทธิพลไปในอาณาจักรใกล้เคียงในละแวกอินโดจีน รวมไปถึงอาณาจักรสยามด้วย มีการผสมผสานเข้ากับศิลปะท้องถิ่นของตัวเอง โดยเฉพาะสถาปัตยกรรม (Krairiksh, 2010) และปรากฏให้เห็นอิทธิพลพระพุทธศาสนาจากศิลปะขอมได้อย่างเด่นชัดในหลายภูมิภาคของประเทศไทย ดังที่จะได้นำเสนอในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยลพบุรี

ยุค	เส้นทาง
พระพุทธศาสนา หินยาน หรือเถรวาท นิกายมูลสรวาสติวาท	พุทธศตวรรษที่ 11-12 พระพุทธศาสนาจากอินเดียมีเส้นทางเข้ามาดังนี้ – เส้นทางชายทะเล แถบจังหวัดนครปฐม ลพบุรี สุพรรณบุรี จากอินเดีย – เส้นทางดินแดนภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยจากอาณาจักรพุนัน ประเทศเวียดนาม – เส้นทางด้านอ่าวมะตะมะ ประเทศเมียนมาร์เข้าสู่ภาคเหนือและภาคกลาง หลักฐานที่พบ คือ ธรรมจักร ใบเสมา รูปสลักกวางหมอบ พระเครื่อง เครื่องประดับที่เป็นสิ่งเคารพพระพุทธศาสนา เช่น เครื่องหมายสวัสดิกะ
พระพุทธศาสนา มหายาน ลัทธิตันตรยาน และ วัชรยาน	พระพุทธศาสนา ลัทธิตันตรยาน และ วัชรยาน พุทธศตวรรษที่ 12-18 – เส้นทางจากการติดต่อภาคใต้ จากอินเดีย และชวา – เส้นทางติดต่อจากภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากกัมพูชา หลักฐานที่พบ ได้แก่ ประติมากรรมพระโพธิสัตว์ ปราสาทหินต่างๆ และพระเครื่องในภาคกลาง ตะวันออก ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้
พระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์	พระพุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ ได้เผยแผ่เข้ามาราวๆ พุทธศตวรรษที่ 18 โดยมีเส้นทางดังนี้ – เส้นทางติดต่อชายทะเล จังหวัดนครศรีธรรมราช – เส้นทางติดต่อค้าขายด้านประเทศเมียนมาร์หลักฐานที่พบ ประติมากรรมพระพุทธรูป วัด เจดีย์ ต่างๆ เป็นจำนวนมาก และพระเครื่องครอบคลุมทุกภูมิภาคในประเทศไทย

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าอิทธิพลของพระพุทธศาสนา มีหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญแสดงให้เห็นว่าในช่วงสมัยลพบุรี ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18 เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาของภูมิภาคแถบนี้ ศิลปจารึกที่สำคัญมี 2 หลัก จารึกภาษาขอม มีการรวบรวมไว้ที่ศาลสูง (ศาลพระกาฬ) ซึ่งหลักที่ 19 กล่าวถึงพระเจ้าสุริยวงมณเฑียรตรัสให้บรรดาข้าราชซึ่งอาศัยอยู่ในอ่าวสาบต่างๆ ทั้งดาบส (คือพวกพราหมณ์) พระภิกษุใน นิกายมหายาน และนิกายเถรวาทสวดมนต์ภาวนาถวายกุศลแก่พระมหากษัตริย์ให้ทรงพระเจริญ และห้ามไม่ให้คนหรือสัตว์ใดๆ มารบกวนบรรดาข้าพราหมณ์ในอ่าวสาบที่อยู่ (Thamrungraung, 2003) อีกหลักหนึ่งคือ หลักที่ 21 ไม่มีศักราชบอกไว้ แต่ว่าสันนิษฐานจากลักษณะตัวอักษรน่าจะเป็นรุ่นเดียวกันกับหลักที่ 19 แสดงถึงเมืองละโว้มีความสัมพันธ์ในทางสังคม และวัฒนธรรมกับเมืองนครศรีธรรมราช หรือสุโขทัย และกำแพงเพชร โดยเฉพาะกับเมืองนครศรีธรรมราช เห็นจากการที่มีอิทธิพลของศิลปกรรมแบบศรีวิชัย และปาละ อันเป็นของเนื่องในพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน และตันตระ ต่อมาในช่วงตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 18 จนเกิดคิดการสร้างปราสาท พระพุทธรูป และเทวรูปแบบขอมอย่างแพร่หลาย

3. หลักธรรมที่เผยแพร่ในสมัยลพบุรี นิยมที่จะจารึกข้อความที่จะจารึกข้อความไว้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคนี้เป็นอย่างดี จารึกของสมัยลพบุรี(ขอมโบราณ) พบว่ามี 3 รูปแบบคือ

1. แบบที่เป็นแท่งเหลี่ยมตัน มีพื้นผิวให้สลักตัวหนังสือได้ทั้ง 4 หรือ 8 ด้าน จารึกประเภทนี้จะถูกตั้งไว้ตรงประตูทางทิศตะวันออก (ทิศหลัก) ของปราสาท เช่น ปราสาทสด๊กก๊อกธม เป็นต้น
2. แบบที่สลักไว้ที่กรอบประตูทางเข้าปราสาท มีพื้นที่สลักข้อความได้เฉพาะกรอบประตูด้านข้าง สองด้านตรงข้ามกัน พบได้ทั่วไป เช่น ปราสาทหินพิมาย เป็นต้น
3. แบบที่เป็นแผ่นคล้ายใบเสมา สลักข้อความได้สองด้าน คือด้านหน้า และด้านหลัง ในส่วนหลักฐานด้านจารึก เช่น 1. จารึกเสาแปดเหลี่ยม 1 (ขับจำปา) 2. จารึกขับจำปา 2 3. จารึกขับจำปา 4 นอกจากนั้นยังพบจารึกที่เป็นภาษาบาลีและมีเนื้อหาเหมือนกัน (Santisukhwanta. (2012) ซึ่งหลักธรรมจากพระไตรปิฎก ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปหลักธรรมที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา สมัยลพบุรี

พุทธศตวรรษ	แหล่งที่พบ	หลักธรรม
12 – 16 พระพุทธศาสนานิกาย เถรวาท	จารึกบน เสาหิน, แผ่นจารึก, ฐานพระพุทธรูป, พระเครื่อง	1. คาถา เย ธมมาฯ 2. คำพรรณนาถึงพระอริยสัจ 4 3. พุทธอุทาน 4. ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
12 – 18 พระพุทธศาสนานิกาย มหายาน	จารึกบน เสาหิน, แผ่นจารึก, ฐานพระพุทธรูป, เครื่องใช้ เช่น คันฉ่อง	การบันทึกเรื่องการบริจาค ทาน เพื่อบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์

จากตารางที่ 2 การตีความจารึกเสาแปดเหลี่ยม ซึ่งจารึกหลักดังกล่าวแต่เดิมคงเป็นเสาแปดเหลี่ยมที่ใช้รองรับธรรมจักร และมีการจารึกข้อความถึงมรรคมีองค์ 8 และอริยสัจ 4 นอกจากนี้ยังทำให้เห็นภาพรวมของจารึกส่วนใหญ่ที่พบที่เมืองโบราณชัยจำปาศักดิ์ ภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาสำคัญของพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ได้แพร่หลายไปทั่วในบริเวณเมืองโบราณชัยจำปาศักดิ์ ซึ่งอยู่ในอาณาเขตอาณาจักรลพบุรี

อภิปรายผล

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสมัยลพบุรี ในเบื้องต้นที่พบคือถึงแม้จะใช้คำว่า “สมัยลพบุรี” ก็ไม่ได้หมายถึง ศูนย์การปกครองจะอยู่ที่เมืองลพบุรี แต่จากการศึกษาพบว่า ตั้งแต่สมัยทวารวดีซึ่งถือว่าเป็นการสูญเสียประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนที่อยู่ในภูมิภาคประเทศไทย ในขณะนั้นการปกครองเป็นเอกเทศในแต่ละเมือง คล้ายเป็นกลุ่มสหพันธรัฐแต่ละเมืองเป็นอิสระต่อกัน บางแห่งมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ แต่ใช้ชื่อ “ทวารวดี” หลักฐานโบราณคดีกระจายไปทั่วภูมิภาคดังกล่าว ก็ล้วนแต่มีลักษณะที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น มากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับที่ตั้งของเมืองต่างๆ เหล่านั้น จนกระทั่งอิทธิพลขอมเริ่มขยายเข้ามาในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก จะพบหลักฐานทางโบราณคดีลพบุรีเป็นจำนวนมาก

“โดยเฉพาะตามเส้นทางราชมรรคา ซึ่งเป็นทางการแลกเปลี่ยนสินค้า ศิลปะ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี เชื่อมโยงระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง กับ เมืองพระนคร และแน่นอนที่สุดพระพุทธศาสนา ซึ่งเดิมยอมรับนับถือนิกายเถรวาท ตั้งเดิมมาแต่ยุคทวารวดี แต่เมื่อถึงยุคขอมเรืองอำนาจพระพุทธศาสนา ลัทธิวัชรยาน และตันตระเข้ามามีบทบาทอย่างสูง” (Sanprom, 2016)

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เกิดการก่อสร้าง ศาสนสถานที่เป็นรูปแบบขอมเป็นนิยมซึ่งวิทยาการเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากอินเดียทั้งโดยตรง โดยอ้อมจากชาว แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนผ่านความเชื่อที่ขึ้นอยู่กับกษัตริย์ผู้ปกครองแต่ละพระองค์ว่าจะทรงมีพระราชศรัทธาในลัทธิใด ศาสนาใด ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน นิกายเถรวาท หรือศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ศาสนาเหล่านี้แม้ว่าจะได้รับเชิดชูเพียงหนึ่งเดียว แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความศรัทธาที่มีต่อศาสนาที่เหลือจะสูญหายไปแต่อย่างใด และมีการผสมผสานจนกลายเป็นพระพุทธศาสนาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตน เช่น การจารึกคาถาที่สรุปแก่นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้อย่างเรียบง่ายและรวบรัด เช่น อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท และที่พบมากที่สุดปรากฏบนแผ่นศิลา แผ่นหิน เสาหิน ฐานธรรมจักร พระพุทธรูป หรือพระพิมพ์ นอกจากนั้นพุทธลักษณะที่ปรากฏจะเป็นสิ่งที่เผยแผ่หลักพุทธธรรมได้เช่นกัน ได้แก่ ใบหน้า จีวร ได้แก่ ปางแสดงธรรม ปางนาคปรกองค์ต่างๆ ส่วนพระพุทธรูป นิกายมหายาน ลัทธิวัชรยาน และลัทธิตันตระ เช่น พระโพธิสัตว์ พระธยานิพุทธเจ้า เทพผู้พิทักษ์ รวมทั้งสถาปัตยกรรม สิ่งเหล่านี้จะแพร่กระจายไปพร้อมๆ กับการค้า ทำให้ส่งผลให้เมืองต่างๆ ปะปนกับคติของนิกายมหายานที่ได้รับอิทธิพลจากในระดับนครรัฐ ที่มีศูนย์กลางบริเวณเหนือทะเลสาบเขมร

โดยส่งผ่านเมืองละโว้หรือลพบุรี ที่เป็นบ้านเมืองมาตั้งแต่ยุคทวารวดี ส่วนเมืองพิมาย จะเป็นศูนย์กลางในกลุ่มแม่น้ำมูล-ชี พระพุทธศาสนา จึงทำให้มีความสืบเนื่องโดยผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น ทำให้เกิดการลงตัวทางพุทธศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และตกทอดเป็นวิถีชีวิตสืบมาจนปัจจุบันนี้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล พบว่ายังมีร่องรอยทางโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์อีกมากมาย ที่รอการศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะวัดอุโบสถที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมทั้งการเข้าใจถึงคุณค่าของแหล่งโบราณสถานที่ถูกประชาชนรื้อล้างพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งทำมาหากิน จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ก่อนที่จะถูกทำลาย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต,ดร. ผู้อำนวยการ และผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนในการเผยแพร่งานวิจัยในครั้งนี้ด้วย

References

- Rachna, C. (2009). *APSARA Authority : Khmer kiln and cross draft technique* . A Preliminary Studies of Angkorian Kilns and Their Productions from the late 9th to 13th Century. Fine Arts Department. (2007). *Glossary archeology department*. Bangkok: Archaeology, Fine Arts Department.
- Geo-Informatics and Space Technology Development Agency. (Public Organization) (GISTDA). (2013). The research report titled. Explore the ancient Mae Klong - Tha Chin river posture during centuries 16-18 with Media Remote (Remote Sensing).
- Krebthong, M. (2001). *Ratchaburi National Museum and Ratchaburi province*. Bangkok: Museums.
- Sanprom, B. (2016). Director of Surin National Museum. *Interview*, April 9.
- Chutiwongse, N. (2009). *Buddha's footprint in the South Asian and Southeast Asian art*. Bangkok: Muangboran Publisher.
- Piriya Krairiksh. (2009). Modifying the old Buddhist art in Thailand. Bangkok. : 25 years old. *Muang boran Journal*, 2, 45.
- Krairiksh, P. (2010). *The roots of Art Thailand*. Bangkok: River Books.
- Phrasudhidhammanuwat, (2014). The Buddhism in Burma (Myanmar) : History , Culture and Social Relationship. *Journal of Graduate Studies Review*, 10 (2), 8.
- Kampakdee, S. (2014). *When lawapura or Lopburi was the first Romanization destroy a forest*. Bangkok: Art and Culture.
- Saisingh, S. (2013). *Buddha in Thailand: developmental patterns and beliefs of Thailand*. Bangkok: Silpakorn University.
- Santisukhwanta, Sompong. (2012). *An Anlytical of Study he History of Buddhism with Special Reference o Dyaravati Periop*.7 (2), 21.
- Saraya, T. (1999). *Sri Tarawadee: Early history of Siam*. Bangkok: Muangboran Publisher.
- Tida Saraya.(2005). *Chenla: History of Ancient Isaan*. Bangkok: Matichon Publisher.
- Thamrungraung, R. (2003). *The Castle of Khmer in Thailand Territory: History and info on the History of Art*. Bangkok: Matichon.